

Giuseppe Verdi ooperi «Trubaduur» Estonia uuslavastus pakub tööstuslikus koguses skulptuurseid misanstseene. Vasakult Dimitris Paksoglou, Charlotte-Anne Shipley ja Aare Saal.

FOTO: TANEL MEOS

OOPER. Giuseppe Verdi «Trubaduuri» Estonia uuslavastus paneb küsima, kas moodsaim viis olla kontseptuaalne on olla kontseptuaalselt antikontseptuaalne.

Staatika on uus dünaamika?!

ARVUSTUS
ALVAR LOOG
toimetaja

Giuseppe Verdi ooper «Trubaduur»
Dirigent Arvo Volmer
Lavastaja Neeme Kuningas
Kunstnik Anna Kontek
Osades Luc Robert, Dimitris Paksoglou, Charlotte-Anne Shipley, Silja Aalto, Maria Berezovska, Monika-Evelin Liiv, Aare Saal, Rauno Elp, Priit Volmer, Märt Jakobson, Helen Lokuta, Juuli Lill, Jaak Jõekallas jt
Esietendus Rahvusooperis Estonia 3. veebruaril

Kas nutma peaks või südant säästma, küsisin endalt Giuseppe Verdi «Trubaduuri» (1853) Estonia uuslavastuse etendusel Vello Orumetsa omaaegse šlaagri sõnadega. Andku lugeja mulle andeks see sentimentalismi halvimate traditsioonide vaimu tehtud melodramaatilise tundepaisutus – järjekordne jälestusväärne näide sellest, kuidas elu jäljendab kunsti, üks liialdus sünnitab inertist järgmise.

Olen täheldanud, et ooperile igiomane traagiline elutunnetus kipub sellega kokkupuutel vormuma minu tühjas ja närtses hinges sageli traagiliseks kunstitunnetuseks, kalduvuseks võtta lavalt nähtut ja kuuldu isiklikult, halvaks harjumuseks langeda teatraalse kerguse ning järelemõtlematu kergemeelsusega ekstaasi või ahastusse. «Trubaduuri» avastseen süttas mind kahe käega ahastuse poole. Ja seda üksnes režiitehnoloogide põhjustel. Miks?

Mulle nimelt tundub, et nn suur ooper on žanr, mille kunstiline eksimiseruum on Eestis eri põhjuste koostööl ülimalt ahtake. Meie riigis tuleb kahe kutselise ooperimaja peale aastas kokku keskeltläbi kõigest kaks-kolm uut suure lava ooperilavastust, mis kõik peaksid ideaalis jääma lavale teadmise hooajaks. Need peaksid rikastama repertuaaripilti, tõestama ooperi elujõulisust, pakkuma ajastuväirilist teatrimõtet, tooma ooperi juurde uut publikut (sh iseäranis noori inimesi), andma tegemistrõõmu esitajatele, olema

uhkuseks mitte üksnes vastavale teatritele ja trupile, vaid kogu meie rahvuskultuurile.

Ja me teame, et laiema kultuuriülduse jaoks ei alga ooper tänapäeval mitte niivõrd muusikast ja libretost või esitajatest, kuivõrd valitud lavastuskeelest. Ja nii see peakski olema, kui ooper ei soovi end endiselt kehtestada mitte üksnes muusikalise suurvormi, vaid sealjuures ka ajastuväirilise teatrivormina.

Skulptuurseid tegelaskujud

Tunnistan, et ootas ja eeldasin Neeme Kuninga «Trubaduuri» Estonia uuslavastusel julgelt fantaasiaküllast, tempokat, visuaalset ja väljakutsuvat vaatamängu, kus laval särtsub sentimentidest samal määral kui muusikas ja libretos. Sellised eeldused on alati mõistagi iga külastaja omal vastutusel. Ent samas leian, et kui meie rahvusooper neid ei jaga, oleks ilmselt mõistlik pidada selle teose ettekandeid hoopis sama maja teises tiivas asuvas kontserdisaalis.

Mul võttis silma niisaks ning alahuule enesehaletsusest vabiseva asjaolu, et kaasaja ooperirežiiri rahvusvaheliste standardite järgi hinnates pakkus Estonia lavastuse pähe sisuliselt kostüümidega kontserti. Tulemus mõjus oma staatilisuses vanamoodsa, naivise ja fantaasiavaesena. Televisiooni ja sõnateatri kontekstis kipub ikka korduma mõistepaar «rääkivad pead», mis osutab kriitiliselt asjaolule, et sageli tehakse neis keskkondades sealsete võimaluste alakaasutuse tulemusel vastavalt raadiot ning kuuldemängu. Kõnealuse lavastuse puhul võiks sama kujundiloogika järgi rääkida laulvatest kehastest. Kas just üksnes kriitiliselt, selles ma nii kindel ei ole (aga sellest tagapool).

Igatahes jäi mulje, et lavastaja näpunäited solistidele olid proovides piirdunud universaalse tõdemusega, et laval ei pea midagi tegema, tuleb vaid õiges kohas seista ning dirigenti jälgida

ja õigel ajal laulda. Estonia «Trubaduuri» visuaalne karakteriloom on täiesti skulptuurne. Minu nähtud etendusel (21.02) liikusid tegelased nagu betoonkingadega ning kangete rahustite all. Aariaid ja duette esitati sageli kohal seistes ning ülakeha õõtsutades. Solistide žestid olid peaaegu täiesti ilmetud. Pakun, et kui etenduse videosalvestist kiirkerimisega vaadata, siis seisaks kaader sageli pikalt, nagu oleks pandud pausile.

Pealtnäha jääb mulje, justkui oleks lavastaja piirdunud proovides üksnes misanstseenide paikapanemisega, jättes kõik ülejäänud (tegelaste väline karakteriloom, nende omavaheliste suhete väljendus kehakeeles, lavaline dünaamika jms) juhuse hooleks, mis suutis mõnikord mingeid poollahendusi isegi pakkuda. Koor tegi kahe vaatuse jooksul paar kohmakat rivimanöövrit ning mustlaspildis esitati üks täiendavate proovitundide järele kisendav tantsunumber.

Uue kooli kriteeriumite järgi pole Estonia uues «Trubaduuri» lavastajat eriti kohal. See, mis tehtud, näib näitejuhi tööna. Ent näitejuhtide ajastu on ooperis (vähemalt selleks korra) möödas, see suur kunstivorm vajab inimest, kes julgeb, tahab ja oskab tekitada teosele režiitehnoloogide vahenditega teist plaani jms.

Samas tunnistame meeleldi, et selles lavastuses on paljugi positiivset. Alates sellest, et see ei ärrita negatiivses mõttes suurt millegagi. Vaid üksnes uinutab. Kui olin esimesest šokist üle saanud, silmad kuivaks pühkinud, pakutavaga jõudumööda kohanenud ning etenduse rütmi sisse elanud, siis avastasin, et unustan üha sagedamini lavale vaadata. Sest seal polnud midagi vaadata. Muusikas on värve ja elu mitu korda rohkem.

Neeme Kuninga lavastus ei ole minu hinnangul eriti muusikaalne selle mõiste harjumuspärase tähenduses, aga see on väga muusikasõbralik, st muusika suhtes igati aupaklik, kuna ei seisa muusikal ees, ei lähe temaga mingil moel vastuollu, ei püüa temast

üle rääkida. Ning annab solistidele võimaluse keskenduda oma vokaalsele sooritusele. Ma ei tea, kas või kuivõrd aitas see lavastus Verdi klassikateose sõnalist ja muusikalist dramaturgiat kellelegi lähemale tuua ja/või uue ning huvitava nurga alt avada (mulle kahjuks mitte), ent usun, et ta ei viinud seda ka kaugemale. Mis on tegelikult kahtlemata voorus.

Mida aeg edasi, seda rohkem hakkasin saalis istudes eneselt küsima, kas see, mida laval näen, on ikkagi laiskusest, oskamatuses ja/või süütust vana-moodsusest teemata jäetud töö. Või hoopis kontseptuaalne lavastustrategia, esteetilise miinusvõtte teadlik ning sihipärane rakendamine? Kohati kipusin kalduma viimase poole. Sest selles kõiges oli metoodilist järjekindlust. Võit lavastuskeele kontseptuaalseks avamiseks pakusid eelkõige teatud (ent paraku mitte kõik) stseenivahetuse kohad, kus pöördlava kasutamine võimaldas nii solistidel kui ka kooril skulptuurse poosis lavale saabuda ning sealt lahkuda.

Esteetiline miinusvõtte? See monumentaalse staatilisuse ja geomeetriselise korrapära esteetika suutis end mingitel aegadel isegi kehtestada, jättes magusa virvendusena mu teadvuses tärkava äratundmise sellest, et ehk on Kuningas minu eeldustest ja ootustest hoopis ühe sammu ees. Et praegusel ülevastamise ajastul on ta üks väheseid lavastajaid, kes oskab jätta lavastamata. Ning pöörab seega klassikalise ooperi lavarežiiri igipõlises võitluses oma ajalooliselt kujunenud klišeudega need läbi miinusvõtte – kui teatud dialektilise ratsukäigu – iseenese vastu? Ületab campfaasi ning annab vanadele klišeudele uue, noorusliku ja modernse hingamise?

Ehk on Estonia uus «Trubaduur» praktiline ettekuulutus sellest, et vanamoodsus on varsti uuesti moes, et retro on peagi uus avangard? Ning moodsaim viis olla kontseptuaalne on olla kontseptuaalselt antikontseptuaalne?

Me ju kõik teame, et moevoolude ajalooline areng on spiraaliline, liikumises mööda pidevat U-kurvi. Ja geeniused on need, kes suudavad seda kurvi esimesena ette aimata ning sinna teistele rada tehes julgelt sisse sõita, satumata sealjuures võpsikusse. Kas Neeme Kuningas on oma «Trubaduuri» üks neist visionäärsedest ja kartmatutest pioneeridest või kõigest käibelt kaduva esteetika üks viimaseid viljelejaid, omamoodi viimane mohikaanlane? Ei tea. Etendusel oli mul igatahes igav, kogetu mõjus mitte saabuva tuleviku magusa eelmaitsse, vaid viibi-ma jäänud mineviku tolmu jä-

relmaitsena. Lavakujundus, mille autoriks poola päritolu soome kunstnik Anna Kontek, esindab oma abstrakte minimalismiga seda stiili, mis oli maailma ooperilavadel eriti moes viimase sajandivahetuse paiku. Selle keskmes troonib väga kõveraks ja kiduraks kasvanud puu, mille oksad hoiavad juba maad ligi, gravitatsioon hakkab neid lõplikult kätte saama. Ent veel enne – juhtumisi täpselt ooperi finaalis – saab temast hoopis känd. Suuremas plaanis hoidub kujundus siiski näpuga näitavast sümbolismist ning pakub vertikaalse mõõtmega võimast visuaalset mastaaipi, pakkudes samas suurepäraselt löündit valguskujundusele, mis oli tundlik, aga suhteliselt hämar ning staatiline.

Solistide koha pealt võib üht-aegu nii rõõmustada kui ka kurvastada. Estonial on selle füüsiliselt ja tehniliselt nõudliku teose kahe koosseisu peale neljas peaosas kõigest kolm eestlast ning kaks oma maja inimest – krahv di Luna osatäitjad Rauno Elp ja Aare Saal. Ühtepidi näib see, et oleme rahvusvahelised ja maksujõulised; teisalt seda, et trupp on alamehitatud nii sopranite, tenorite kui ka metsosopranite osakonnas.

Minu nähtud ja kuuldu etendusel pakkusid vokaalselt väga nauditavad partiid Kanada tenor Luc Robert ja Soome sopran Silja Aalto – kaks omavahel harmooniliselt sobivat häält, milles lüü-

rilisus ja dramaatilisus maitsekal moel põimunud. Lavastuslikel põhjustel ma nende lembelugu paraku hetkekski uskuma ei jäänud.

Väga suure elamuse pakkus metsosopran Monika-Evelin Liiv, kelle sooritus ja väline rollilähendus olid kõige enam kaasaegse ooperi teatritehnoloogide nõudmiste kõrgusel. Kui «Trubaduuri» peamised tegelaskujud on muidu nt «Rigoletto» ja «Traviata» omadega võrreldes natuke karakterivaesed ning jäetud ilma arhetüübi jõust, siis Liiv suutis nõid Azucena rolli nii sisemiselt kui ka väliselt suureks mängida. Armastus ja vihkamine ning maagiline ja materiaalne sulasid tema rollilähenduses isikupäraseks ja mõjusaks tervikuks.

Täieliku nelikveo tagas peaosaliste kvarteti neljas liige bariton Rauno Elp, kes tähistas 21. veebruari etendusega ühtlasi oma 50. sünnipäeva. Palju õnne ja pikka iga!!! Elp alustas natuke kobavalt ning esimese aaria ajal kipus tal korduvalt õhk alt ära kaduma, kuid stseenide kuldes leidis ta vajaliku kindluse ning tuli raske partiiga ilusti üle lõpujoone. Kõrvalosades tegid toredad partiid Juuli Lill ja Märt Jakobson, kellest viimast sooviksin viimaks näha ja kuulda ka mingis kandvamas rollis.

Orkester musitseeris dirigent Arvo Volmeri juhtimisel hea toonuse ning kõlaga. Kõrva jäi kriipima üksnes katse lavastada muusikasse mustlaste koor, kus mõõkadega kustutamise ei kolanud kohe kuidagi orkestriga kokku. Idee oli hea ning seda on «Trubaduuri» lavastuses erineval moel kasutatud ka varem, kuid antud juhul tundus tegemist olevat täiesti sobimatu metallisulamiga.

Neeme Kuninga «Trubaduur» ei ole lavastus, mis tormab või tuigerdab üle lava. Ei, see läheb päris sirge sihi ja mõõdetult pikaldase sammuga, milles on teatav eneseväärlikus. Ühtlasi olgu märgitud, et tegu on esimese täiskasvanutele mõeldud mitte algupärase ooperi lavastusega Estonia laval alates 2009. aastast, mille on lavastanud eestlane. Vahepeal tõi meie rahvusooper välja 19 (!) klassikalist ooperit piiri tagant sisseostetud lavastajate käe all. Kuidas, kuhu ja kellega minnakse edasi?